

Hmeljska princesa v okviru opusa Radovana Gobca in operetnega ustvarjanja na Slovenskem

(Sara Svensson, avgust 2018)

Opereta se je kot zvrst razvila v sredini 19. stoletja v Franciji iz opére comique, njen glavni in najizrazitejši predstavnik je bil Jacques Offenbach, ki je poznan tudi kot avtor nedokončane opere *Hoffmanove pripovedke*. V nemško govorečih državah so hitro vsrkali Offenbachove vplive, prevzeli mnogo francoskih značilnosti, vendar kaj kmalu razvili povsem specifično obliko operete z danes značilnim avstrijskim tonom, ki je nasprotno od francoskega satiričnega, predvsem bolj romantičen. Zlato dobo dunajske operete zaznamuje obdobje od leta 1870 pa nekje do preloma stoletja z najvidnejšo ustvarjalno trojico Johannom Straussom mlajšim, Franzom von Suppéjem in Karlom Millöckerjem. Po tem obdobju, ki je samo zvrst umetniško povzdignil in jo postavil ob bok opernemu ustvarjanju, je nastopilo naslednje obdobje, imenovano tudi srebrno. Kot osrednja skladatelja tega obdobja lahko navedemo Franza Lehárja in Emmericha Kálmána. Opereta se je svojsko razvijala v geografsko ločenih predelih Evrope, na današnje slovensko ozemlje pa je najbolj vplivala dunajska opereta. Operetni žanr se je v grobem zaključil nekje do konca 2. svetovne vojne, v novejšem času pa lahko naslednika najdemo v mjuziklu (kjer gre bolj za igre s petjem; v zasedbi so prvenstveno dramski igralci, ki prevzemajo pevski del predstave).

Na slovenskem ozemlju so se tuje predstave pričele uprizarjati v slovenskem jeziku z ustanovitvijo Dramatičnega društva v sedemdesetih letih 19. stoletja. Kasnejše bogato dogajanje na odru Stanovskega in Deželnega gledališča v Ljubljani pa je zagotovo spodbudilo slovenske ustvarjalce, da so tudi sami pričeli s komponiranjem operet. Tako so že pred prvo svetovno vojno pogosteje začela nastajati operetna dela, največji razmah pa je opereta na Slovenskem dosegla v obdobju med obema svetovnima vojnoma. Velika večina ustvarjenih operetnih glasbenih del pa nikoli ni našla poti na odre poklicnih gledališč, temveč so bila izvedena v manjših krajih s pol- oz. z amaterskimi glasbeniki, pevci in igralci (sokolska društva, šolske predstave ...). Kopica del še vedno ostaja neizvedena, v nekaterih primerih celo izgubljena. Radovan Gobec je v intervjuju komentiral (Večernik, 18. 3. 1941): »Ugotovil sem, da se naše ljudstvo prav tako zabava ob domačih, kakor ob tujih delih. Čemu ne bi polagoma izpodrinili tuje operete? Mi smo zadnji, ki tega še nismo storili. Zato sem po svojih močeh namenil krpati vrzeli na tem področju, kar se mi je deloma že posrečilo. Moje operete so v 9. letih doživele 66 predstav, mladinske spevoigre pa še mnogo več.«

Primerjava repertoarja obeh slovenskih opernih hiš (Ljubljana in Maribor) prikazuje, da se po drugi svetovni vojni opereta v profesionalnih gledališčih ni več izvajala, je pa bil po pričevanju Henrika Neubauerja v Mariboru ustanovljen Operetni ansambel, ki je nastopal ob spremljavi orkestra Jugoslovanske ljudske armade, in sicer med letoma 1952 in 1957. Tudi Slovensko gledališče v Trstu je po vojni izvedlo nekaj operetnih del. Kot zanimivost lahko omenimo, da je bila tako v Mariboru kot tudi v Trstu v tem času izvedena opereta *Planinska roža* Radovana

Gobca, ki je kljub izjemnim uspehom povezana s polemiko o smiselnosti izvajanja operet. Po izvedbi se je v časopisih namreč vnela burna debata, v kateri so nekatere izmed pomembnih glasbenih osebnosti povojnega časa diskutirali o prednostih in slabostih operete in o njenem (ne)uprizorjanju na poklicnih odrih.

Radovan Gobec (1909-1995) ni bil rojen na Savinjskem, je pa v tem miljeju poklicno deloval in bujno obogatil kulturno in glasbeno dogajanje v okolici. Del otroštva in gimnazijska leta je preživel v Celju, učiteljske pa je obiskoval v Mariboru. Že v dijaških letih je bil aktiven kot vodja zbora, član različnih tamburaških zasedb, pričel pa je tudi s komponiranjem. Iz tega obdobja izvira prva opereta, in sicer *Beg iz harema* (1928), ki je danes pogrešana. Začetek njegove poklicne poti je bil v Grižah, kjer je kot učitelj z delom pričel leta 1929 in tam ostal do leta 1934, s krajšim premorom, ko je v Sarajevu služil vojaščino. Naslednja učiteljska postojanka je bila osnovna šola v Laškem. V luči operetnega ustvarjanja so za nas predvsem pomembna prav ta zgodnja leta Gobčevega ustvarjanja, pred drugo svetovno vojno in še preden je pridobil glasbeno izobrazbo na Akademiji za glasbo v Ljubljani. V Grižah je Gobec ustvaril opereto *Hmeljska princesa*, v Laškem pa spevoigro z naslovom *Tremerski dukat* (1935). Besedilo slednje je povzeto po pripovedki iz vasi Tremerje pri Laškem. Spevoigra je bila po poročilu skladateljevega sina Mitje Gobca kasneje predelana v opero. Zanimivo je, da je skladatelj snov za glasbeno-scenska dela v obeh omenjenih primerih izrazilo srkal iz bližnjega okolja, v katerem je trenutno deloval. S tem se potrdijo opisi njegove osebnosti, kot jih najdemo v prispevkih o njegovem življenju in delu, saj je jasno razvidno, da je bil oseba, ki se je vidno vključevala v okolje in pripomogla k bogatenju kulturnega delovanja kraja in še tolikanj bolj pomembno, s tematiko, ki je bila vsem slojem prebivalstva blizu. Kmalu po spevoigri *Tremerski dukat* je nastala opereta *Planinska roža* (1937), ki jo je posvetil ženi Sonji. V naslednjem letu ji je sledila opereta *Habakuk* (1938). Uspeh njegovih glasbeno-scenskih del so sočasni kritiki pripisovali vsebini, vzeti iz domačega okolja ter privlačni glasbi, njegov slog je bil označen kot »melodiozen in naroden«. Ali kot je mnenje izrazil skladatelj sam v enem izmed intervjujev (Večernik, 18. 3. 1941): »Prepričan sem, da sprejema naše ljudstvo to, kar mu je najbližje. Zato sem se v svojih operetah večinoma držal domačih motivov. V "Hmeljski princesi" sem zajel vprašanje hmelja, s katerim živi in umira Savinjska dolina. /.../ Istega načela se držim še prav posebno pri glasbi, ki mora biti domača, melodična, preprosta in tako lahka, da jo razume vsak naš podeželski človek. Zato se igrajo moje operete večinoma le po podeželju.«

Med vojno in po njej se je izrazito posvečal revolucionarni in partizanski tematiki, mnogo njegovih skladb je bilo napisanih v tem duhu, predvsem so to bili množični zbori. Intenzivno se je posvečal zborovodstvu, vodil je Partizanski invalidski pevski zbor, Akademski pevski zbor Tone Tomšič, zaslužen je bil za ustanovitev množične zborovske prireditve v Šentvidu pri Stični. Po drugi svetovni vojni je pričel s študijem kompozicije (profesorja Blaž Arnič in Lucijan Marija Škerjanc) in dirigiranja (profesor Danilo Švara) na ljubljanski Akademiji za glasbo in leta 1951 iz obeh smeri diplomiral. Poleg bogatega zborovskega udejstvovanja je poučeval na Glasbeni šoli Center, zatem Glasbeni šoli Moste, bil je tajnik in kasneje predsednik Društva slovenskih skladateljev, med letoma 1956 in 1964 je bil direktor Festivala Ljubljana, od leta 1964 dalje je bil zaposlen na Pedagoški akademiji v Ljubljani, kjer je tudi po upokojitvi poučeval dirigiranje z zbornim petjem, metodiko dela v ansamblih in partiturno igro. Zborovodstvo je predaval tudi na Akademiji za glasbo, prav tako pa je bil pisec mnogih tekstov in knjig ter urednik in član uredniških odborov glasbenih revij.

Opus Radovana Gobca sestavljajo raznolika dela, glavnino predstavljajo zborovske skladbe za različne zasedbe. Poleg teh je v zapuščini moč najti samospeve, kantate in druga glasbeno-

instrumentalna dela, zgolj instrumentalna ter glasbeno-scenska dela, kamor sodi tudi opera *Kri v plamenih* (1969). Simpatičen je zapis v časniku *Večernik* (18. 3. 1941), kjer Radovan Gobec o svojem skladateljevanju pravi takole: »K domači besedi spada domača melodija. Navadno se naučim vse pesmi na pamet, in ko se sprehajam po gozdu ali polju, ko gledam naše domače obraze, šege in navade, se mi rodi melodija kar sama od sebe. Še nikdar nisem osnutka za melodijo ustvarjal pri klavirju.« Katalog glasbenih del Radovana Gobca, ki ga je uredil njegov sin Mitja Gobec, navaja 25 glasbeno-gledaliških del in izmed teh lahko štiri dela označimo kot operetna, to so *Beg iz Harema*, *Hmeljska princesa*, *Planinska roža* in *Habakuk*. Vsa ta dela sodijo med skladateljeva zgodnejša, nastala so v razponu desetih let pred drugo svetovno vojno (1928-1938). Kot je že bilo omenjeno, je to hkrati obdobje, ki ga razumemo kot zaključno v razvoju evropske operete. Njegovo prvo operetno delo, *Beg iz harema*, je izgubljeno, med ostalimi pa je najbolj priljubljeno in največkrat izvajano *Planinska roža*.

Hmeljska princesa je torej nastala leta 1930 v času Gobčevega službovanja v Grižah. Delo predstavlja tipični operetni žanr. Za opereto je namreč značilna kritična obravnava veljavnih moralnih konvencij, v tem primeru gre za satiro na račun zakona in to kar na dveh ravneh: graščinski upravitelj Pavel Koman operni pevki Vili Zora, ki ga je popolnoma očarala, brez vednosti žene podari nakit, ki kasneje postane osrednji predmet zapletov v dogajanju; hkrati pa izničevanje simbola zakona najdemo v motivu treh snubcev, ki se želijo z Darinko poročiti zgolj zaradi njene bogate dote. Skladatelj je v opereto zelo jasno vpel lokalno barvo, dogajanje je namreč postavljeno med hmeljarje v Savinjsko dolino (v čas, ko je bil hmelj po sto), in tudi to je ena izmed glavnih značilnosti operetnega žanra. V libretu je moč najti številne modne aktualnosti, Salobir in Branko tako prepevata o športu, »ki maščobo vso odpravlja«, ena izmed glasbenih točk pa se prične z zvokom avtomobilske hupe. Tako je Radovan Gobec, ki je sam napisal libreto za svojo opereto, zelo premišljeno vključil mnoge poteze, ki so bile značilni kazalnik operetnega žanra. Operetno tipiko predstavljajo tudi enostavne glasbene oblike s prevladujočim jasnim ritmičnim utripom. Kompozicija ima 20 glasbenih točk, oblikovno pa je najpogostejša dvodelna pesemska oblika z refrenom. Kot je opaziti v sočasnem evropskem operetnem razvoju, so bili plesi, ki so tvorili jedro operete in stilsko pripadali zvrstem, kot so galop, valček in koračnica (odvisno od tipa operete), vse bolj nadomeščeni s plesi iz anglosaškega sveta, torej foxtrotom, tangom, charlestonom itd. Enako usmeritev zasledimo tudi v *Hmeljski princesi*, saj med plesi najdemo tango, valček, koračnico, foxtrott in duple. Gregor Pompe v analizi Gobčevih operet tako pravi, da *Hmeljska princesa* izdaja skladateljevo razpetost med zadoščanjem šablonskim zahtevam operete in večjo željo po inovativnosti, saj celotna forma izkazuje nenavadno raznolikost in v primeru ansambelskega finala celo seganje po bolj zapletenih kompozicijskih podvigih.

Opereta je praizvedbo doživela prav v Žalcu, kjer je pod dirigentskim vodstvom skladatelja samega doživela izjemen uspeh, sledila so ji celo gostovanja, npr. v Celju. Prva predstava je bila v Roblekovi dvorani v oktobru leta 1933, časopis *Nova doba* sicer kot prvo uprizoritev napoveduje za 7. 10., vendar v drugih virih najdemo kot datum praizvedbe 21. 10. Kasneje je bila na žalski oder postavljena še leta 2005 (dirigent Franci Rizmal in režiser Miha Alujevič). Po navedbah Mitja Gobca je bila *Hmeljska princesa* izvajana v: Celju, Laškem (trikrat), na Prevaljah (dvakrat), v Studencih v Mariboru (dvakrat), in še v Sv. Antonu v Slovenskih goricah, Sv. Lenartu, Središču ob Dravi, v Naklem, Postojni, Tržiču, Litiji, Velenju in italijanski Gorici.